

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

e-ISSN: 2148-5704

Cilt 13, Sayı 35, Mart 2026 / Volume 13, Issue 35, March 2026

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received: 02.09.2025

Kabul/Accepted: 25.01.2026

DOI: 10.17822/omad.133506

Atıf/Citation: Pakih Yavuz E. “ Üsküdar Nevmekan Bağlarbaşı Millet Kırathanesi’nin Sosyal ve Kültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi”. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi 13/35 (2026): 136-149.*

Emine YAVUZ PAKİH

Atatürk üniversitesi, Türkiye, emine.pakih@atauni.edu.tr, 0000-0001-7336-1462

Üsküdar Nevmekan Bağlarbaşı Millet Kırathanesi’nin Sosyal ve Kültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi

Assessment of The UskUdar Nevmekan Baglarbası Millet Kırathanesi In The Context Of Social And Cultural Sustainability

Öz: Bu çalışma, Üsküdar Nevmekân Bağlarbaşı Millet Kırathanesi’ni sosyo-kültürel sürdürülebilirlik perspektifinden değerlendirerek incelemeyi hedeflemektedir. Osmanlı döneminde sosyal yaşamın, entelektüel etkileşimin ve kamusal paylaşımın önemli merkezleri olan kırathaneler, bilgi üretimi, okuma alışkanlıkları ve toplumsal dayanışmanın şekillendiği özgün mekanlar olarak kent belleğinde derin bir iz bırakmıştır. Günümüzde millet kırathaneleri modeliyle yeniden yorumlanan bu geleneksel yapıların, çağdaş kent yaşantısında hangi kültürel işlevlerle varlık gösterdiği ve Osmanlı geçmişiyle nasıl bir süreklilik bağlantısı kurduğu, araştırmanın temel odak noktasıdır. Araştırmada sosyo-kültürel sürdürülebilirlik kriterleri temel alınarak değerlendirme yapılmıştır. Bu kriterler; kültürel mirasın korunması, kimlik ve aidiyet duygusu, kültürel üretim, toplumsal katılım, kuşaklar arası aktarım, yenilik ve adaptasyon ile kültürel farkındalık boyutlarını kapsamaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılarak mekansal gözlemler ve kullanıcılarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bulgular, Nevmekan’ın Osmanlı kırathane kültürüne özgü kamusal buluşma, öğrenme ve okuma ortamı yaratma, sohbet geleneğini sürdürme ve toplumsal birliktelik gibi işlevleri günümüz şartlarına uyarlayarak devam ettirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Üsküdar Nevmekan Bağlarbaşı Millet Kırathanesi’nin, Osmanlı dönemine ait sosyal etkileşim biçimlerini etkin bir şekilde yaşatmanın yanı sıra yeni nesillerin kültürel deneyimlerine zemin hazırlayan bir ara yüz oluşturduğu görülmüştür. Bu özellikleriyle sosyo-kültürel sürdürülebilirlik açısından başarılı bir örnek teşkil ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırathanelerin tarihsel gelişimi, Osmanlı kültürü, mekânsal ve kültürel dönüşüm.

Abstract: This study aims to examine and evaluate the Üsküdar Nevmekân Bağlarbaşı Millet Kırathanesi from the perspective of socio-cultural sustainability. During the Ottoman period, kırathanes were important centers of social life, intellectual interaction, and public sharing. They left a deep mark on the city’s memory as unique spaces where knowledge was produced, reading habits were formed, and social solidarity was shaped. The main focus of the research is to examine the cultural functions of this traditional structure, reinterpreted today as the millet library model, in contemporary urban life and how it establishes a connection of continuity with its Ottoman past. The study was evaluated based on socio-cultural sustainability criteria. These criteria encompass the preservation of cultural heritage, sense of identity and belonging, cultural production, social participation, intergenerational transmission, innovation and adaptation, and cultural awareness. Qualitative research methods were used in the study, involving spatial observations and semi-structured interviews with users. The findings reveal that Nev Mekan continues to fulfill functions specific to Ottoman coffeehouse culture, such as creating a public meeting, learning, and reading environment, maintaining the tradition of conversation, and fostering social cohesion, while adapting them to contemporary conditions. Furthermore, it was observed that Üsküdar Nevmekan Bağlarbaşı Millet Kırathanesi effectively preserves social interaction patterns from the Ottoman period and creates an interface that paves the way for the cultural experiences of new generations. It was concluded that with these characteristics, it constitutes a successful example in terms of socio-cultural sustainability.

Keywords: Historical development of coffeehouses, Ottoman culture, spatial and cultural transformation.

Extended Abstract: This study aims to evaluate the Üsküdar Nevmekân Bağlarbaşı Millet Kırathanesi within the framework of socio-cultural sustainability. Drawing from the historical Ottoman tradition of kırathanes—multifunctional public spaces that hosted intellectual discussions, reading practices, and cultural interaction—the research investigates how this contemporary “millet kırathanesi” model reinterprets and sustains cultural continuity in

today's urban context. The study focuses on seven key dimensions of socio-cultural sustainability: preservation of cultural heritage, cultural identity and local values, cultural and artistic production, social participation and accessibility, intergenerational transmission, innovation and adaptability, and cultural awareness.

The theoretical framework traces the evolution of coffeehouses and kırathanes from the Ottoman era to the present, emphasizing their roles as centers of public discourse, literacy, and communal interaction. Over time, these spaces lost many of their original cultural functions and increasingly resembled ordinary coffeehouses. The recent emergence of the millet kırathanesi model seeks to revive this historical legacy by integrating contemporary educational, cultural, and social needs. Üsküdar Nevmekean Bağlarbaşı is of particular significance as it represents the adaptive reuse of an early 20th-century industrial building—formerly an electrical power plant—into a modern, multifunctional cultural venue. A qualitative research design was adopted, employing literature review, spatial observation, and semi-structured interviews. Twenty-four participants were selected through criterion sampling, and interviews were conducted based on a form structured around the seven dimensions of socio-cultural sustainability. The collected data were analyzed through descriptive analysis, and thematic findings were supported by frequency tables and coded categories.

Findings indicate that the Nevmekean successfully preserves historical and architectural elements of the original structure. Wooden ceilings, stone wall textures, arched openings, industrial machinery, and the preserved tramcar significantly contribute to users' perception of historical continuity and cultural memory. These preserved features enhance users' sense of connection to the past. Regarding cultural identity and local values, the majority of participants stated that the Nevmekean reflects the historical and cultural atmosphere of Üsküdar. The space is perceived as aligned with the district's identity, thereby functioning as a cultural interface that maintains and reinforces local heritage. This demonstrates that the venue contributes not only spatially but also symbolically to the cultural landscape of the community.

The Nevmekean also provides a supportive environment for cultural and artistic production. Exhibitions, workshops, and creative spaces inspire cultural engagement, although some participants noted variability in exposure to these activities depending on visit times. This highlights the need to increase the visibility and frequency of cultural events in order to strengthen this dimension. Social participation and accessibility emerge as the strongest components of the Nevmekean. Free entry, central location, and inclusive spatial design enable broad access for diverse user groups. Although students constitute the dominant user population, participants generally view the space as socially equitable and widely accessible. These characteristics demonstrate that the Nevmekean supports social sustainability through inclusivity and openness.

In terms of intergenerational transmission, the space allows users of different age groups to coexist and interact naturally. The coexistence of reading culture, conversation practices, and multi-use areas facilitates generational exchange. While some participants consider this interaction limited, the overall structure of the venue supports intergenerational engagement. The Nevmekean successfully blends historical elements with contemporary functional requirements, illustrating its capacity for innovation and adaptability. Users frequently described the balance between tradition and modernity as harmonious. Digital workspaces, flexible seating, contemporary lighting, and preserved heritage elements work together to create an environment that is both historically resonant and functionally modern.

Finally, the Nevmekean contributes to users' cultural awareness and learning experiences. The preserved architectural details, cultural programming, and historical ambiance enhance users' cultural consciousness and support ongoing cultural education. Overall, the study reveals that the Üsküdar Nevmekean Bağlarbaşı Millet Kırathanesi demonstrates strong performance across most dimensions of socio-cultural sustainability. The venue successfully revitalizes the Ottoman kırathane tradition through a contemporary lens, fostering cultural continuity, social participation, and public engagement. While the space already functions as a significant cultural hub, increasing the visibility and diversity of cultural production activities could further enhance its contribution to sustainability. Ultimately, the Nevmekean stands as a successful example of adaptive reuse, enriching the urban cultural environment and ensuring the transmission of historical and cultural values to future generations.

Giriş

Üsküdar Nevmekean Bağlarbaşı Millet Kırathanesi, Osmanlı İmparatorluğu dönemine özgü kırathane ve medrese kültürünün modernize edilmiş bir yorumu olarak dikkat çekmektedir. Osmanlı toplumsal yapısında kırathaneler, sadece kahve içilen ve boş zaman geçirilen yerler olmanın ötesinde; bilgi paylaşımı, edebiyat, toplumsal etkileşim ve derinlemesine sohbetlerin merkezinde yer alan işlevsel kamusal alanlardı. Bu mekânlar, toplumun ortak meseleler üzerine tartıştığı, sözlü kültürel aktarımın canlı bir şekilde sürdüğü ve kolektif kimlik oluşumuna katkıda bulunduğu önemli platformlar olarak hizmet veriyordu.

Nevmekean Millet Kırathanesi, bu köklü gelenekten ilham alarak, kentleşme ve dijitalleşmenin etkisiyle kaybolma riski taşıyan sosyo-kültürel birliktelik biçimlerini yeniden

canlandırma misyonunu üstlenmiştir. Osmanlı kırathanelerine özgü paylaşım, dayanışma, bilgiye erişim ve estetik değerlerin önemsenmesi gibi işlevleri, çağın ihtiyaçlarına uyarlayarak modern kütüphane, kültürel etkinlik merkezi ve sosyal yaşam alanı yaklaşımlarıyla harmanlamaktadır. Böylece klasik kırathane kültürü, çağdaş bir perspektifle yeniden yorumlanmaktadır. Bu bağlamda Nevmekean, sosyo-kültürel sürdürülebilirliğin fiziksel bir sembolü olarak öne çıkmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı yalnızca çevresel boyutları değil; kültürel süreklilik ve kimlik muhafazasını da kapsar. Nev Mekan'ın mimari tasarımında kullanılan ahşap detaylar, hat sanatıyla bezenmiş panolar ve genel mekân organizasyonu, Osmanlı estetik anlayışını modern bir tasarım diliyle buluşturmak suretiyle bu kültürel sürekliliği sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece geçmişin mekânsal kimliği, günümüz toplumunun yaşam deneyimlerine yeniden kazandırılmaktadır.

Mekânın çok işlevlilik özelliği, özellikle okuma, sohbet, kültürel etkinlikler ve toplumsal etkileşim gibi çeşitli faaliyetlere olanak tanınmasıyla, Osmanlı dönemindeki medrese-kırathane birlikteliğini anımsatmaktadır. Bu çok yönlü yapı hem bireysel hem de toplumsal öğrenme süreçlerini desteklerken, aynı zamanda kültürel hafızanın korunması ve aktarılmasına da anlamlı katkılar sunmaktadır.

Çalışma, Üsküdar Nevmekean Bağlarbaşı Millet Kırathanesi örneği üzerinden gerçekleştirilmiş ve bulgular yalnızca bu belirli alanla sınırlı tutulmuştur. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yürütülen yarı yapılandırılmış görüşmeler, kullanıcı deneyimlerini derinlemesine analiz etme fırsatı sunmakta ve sonuçların öznel algılar doğrultusunda değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Bu sınırlamalar, çalışmanın bağlam odaklı bir değerlendirme yapma hedefiyle uyumlu olup, gelecekteki karşılaştırmalı ve nicel araştırmalara zemin hazırlamaktadır.

Sonuç itibarıyla Üsküdar Nev Mekan Bağlarbaşı Millet Kırathanesi, Osmanlı toplum yaşamının köklü geleneklerini modern sosyal sürdürülebilirlik anlayışı çerçevesinde yeniden hayata döndüren özgün bir yapıdır. Mekân, tarihsel değerleri yalnızca birer estetik unsur olarak değil, aynı zamanda canlı birer kültürel pratik olarak günümüze taşımakta ve böylece sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe somut ve anlamlı bir katkı sağlamaktadır.

1. Literatür

Tarihi süreç boyunca kırathaneler farklı evrimler geçirmiş, bir dönem kitapların, dergilerin ve gazetelerin okunabildiği kültürel mekanlar olarak hizmet sunmuş, başka bir dönemde ise sanat ve kültürel etkinliklere ev sahipliği yapan sosyal alanlara dönüşmüştür. Ancak zamanla kırathaneler, asıl işlevlerinden uzaklaşarak kahvehanelerle neredeyse eşdeğer özellikler taşıyan mekanlar haline gelmiştir. Geleneksel kahvehaneler çoğunlukla masa oyunlarının oynandığı ve vakit geçirildiği yerler olarak bilinmekle birlikte, kırathaneler kitap ve süreli yayınların ön planda olduğu, masa oyunlarına nadiren rastlanan farklı bir atmosfer sunmaktaydı. Fakat zaman içinde bu fark ortadan kalkmış, kahvehane ve kırathane kavramları birbirine karışarak aynı şekilde anılmaya başlanmıştır. Günümüzde ise bu tür mekanlar genellikle masa oyunlarının oynandığı, boş zamanların geçirildiği ve çoğunlukla yalnızca gazete bulundurulmuş yerler olarak varlık göstermektedir.

Fakat son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından hayata geçirilen "Gençlerle kırathaneler aslına dönüyor" projesi bu dönüşüme dikkat çeken bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Proje kapsamında özellikle üniversite öğrencileri, kahvehanelerde bir araya gelip kitap okuma etkinlikleri düzenleyerek kırathane kültürünü canlandırmayı hedeflemişlerdir. Bu proje sonrasında ortaya çıkan Millet Kırathaneleri ise Osmanlı dönemindeki eski kırathane geleneğini hatırlatmaktadır¹. Osmanlı kültürünü yaşatmaya çalışan

¹ Selahattin Volkan Kuru, "Sosyo-Kültürel Belediyecilik:İstanbuldaki Millet Kırathaneleri"(yüksek lisans tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2021),58-63

bu yaklaşımın ne ölçüde sosyo-kültürel sürdürülebilirlik sağladığı çalışmanın asıl konusunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın ilgili bölümünde, Osmanlı döneminden günümüze kırathanelerin mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşümleri ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik ölçütleri ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Söz konusu değişimler, alan yazında mevcut olan verilerden faydalanılarak değerlendirilecek ve bu bağlamda literatürdeki kaynaklar derinlemesine incelenecektir.

1.1. Osmanlıdan Günümüze Kırathaneler

Osmanlı-Türk toplumunda kahvehane ve kırathaneler, XVI. yüzyıldan itibaren sosyal, kültürel ve siyasal işlevler üstlenerek kamusal yaşamın önemli mekânları hâline gelmiştir. Bu mekânların gelişimini anlamak için kahvehanelerin ortaya çıkışı, toplumsal etkileri, zamanla geçirdiği dönüşüm ve modern dönemdeki yeniden tanımlanmaları bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

1550'li yıllarda kahve tüketiminin İstanbul'a ulaşmasıyla birlikte, Tahtakale'de, Halep'ten Hakem ve Şam'dan Şems isimli kişilerin açtığı dükkânlar, ilk kahvehaneler olarak kabul edilmektedir. Bu erken dönem kahvehaneler sadece kahve içmek için bir araya gelen yerler değil, aynı zamanda okur-yazar zümrenin toplandığı, edebi sohbetlerin yapıldığı ve kitapların okunduğu kültürel merkez hizmeti görmektedir. Bu mekânlarda bazıları kitap okurken, diğerleri tavra veya satranç oynamaktadır. Dolayısıyla, o dönemin kahvehaneleri işlevsel olarak kırathane özelliklerini taşımaktadırlar. Kahvehanelerin hızla yaygınlaşması, toplumsal hareketliliğe yol açmış ve buralar hem kültürel etkileşim hem de siyasi tartışmaların yürütüldüğü alanlar olarak görülmüştür. Ancak, bu durum yönetimi rahatsız etmiş ve çeşitli yasaklamalar getirilmiştir. Özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllarda kahve ve kahvehanelere karşı fetvalar verilmiştir, Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin kahvenin haram olduğuna dair verdiği fetva bu sürecin bir örneğidir. Buna rağmen, kahve tüketiminin toplumda köklü bir yer edinmesi nedeniyle bu yasaklar uzun süreli olmamıştır²

Kahvehanelerin kırathaneye dönüşmesi özellikle Tanzimat sonrası dönemde belirginleşmiştir. Gazete, dergi ve kitapların bu kültüre dâhil olmasıyla birlikte kahvehaneler, halk arasında okuma alışkanlığının yaygınlaştığı yerlere dönüşmüştür. Bazıları gazete ve süreli yayın bulundurdıkları için "kırathane" olarak anılmaya başlamıştır. İstanbul'daki ilk kırathanelerden biri sayılan Sarafim (Uzunkahve) Kırathanesi, 1857'de açılmış ve gazete, süreli yayınlar ile kitap satışını bir arada sunmuştur³ Bu dönem kırathanelerinin işlevleri daha da genişlemiş; edebi toplantılar, şiir okuma etkinlikleri, Ramazan sohbetleri gibi kültürel faaliyetlerin yanı sıra musiki, tiyatro ve ilerleyen yıllarda sinema gösterileri de düzenlenmiştir.

XIX. yüzyılda kırathaneler, yalnızca eğlence veya boş vakit geçirme mekânları olmaktan çıkmış; kentsel kamusal alanın üretildiği önemli merkezler hâline gelmiştir. Habermas'ın kamusal alan kavramıyla uyumlu bir şekilde farklı toplumsal kesimlerden erkekler bu mekânlarda siyasi ve toplumsal meseleleri tartışma imkânı bulmuştur⁴

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kahvehane ve kırathaneler halkın yoğun olarak ziyaret ettiği mekânlar olmaya devam etmiş ancak modernleşme politikaları ışığında toplumu dönüştürme araçları olarak değerlendirilmiştir. "Asrî kahvehane" projeleri kapsamında bu mekânların okuma odalarına dönüştürülmesi teşvik edilmiştir. Ayrıca Halk Evleri ve Türk Ocakları gibi örgütlenmeler aracılığıyla dil devrimine destek verilmiş, bazı kırathaneler halka açık okuma

² Erbil Göktaş, "Osmanlı döneminde Kahvehaneler, Kırathaneler ve Bunları İşlevleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, no:11(1999):67-80

³ Ahmet Yaşar, "İstanbul'da Sosyalleşme Mekânları", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (İstanbul: İBB Kültür Aş., 2015), s. 325.

⁴ Jürgen Habermas, *Kamusal alanın yapısal dönüşümü* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015) s. 21.

odaları ve eğitim faaliyetleri yürütülen alanlar haline getirilmiştir⁵1960'lar ve 1970'lerde kırathaneler siyasal kutuplaşmanın mekânlarına dönüşmüş ve farklı ideolojik gruplar arasında gerilimlere sahne olmuştur. Ancak 1980 sonrası dönemde bu mekânlar siyasal kimliklerinden büyük ölçüde sıyrılmış; masa oyunlarının oynandığı, gündelik sohbetlerin yürütüldüğü yerler haline gelmiştir⁶

2000'li yıllarda kırathanelerin tarihsel işlevlerini yeniden kazanmaları amacıyla çeşitli projeler hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda, Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yürütülen "Gençlerle Kırathaneler Aslına Dönüyor" projesiyle gençler, kahvehanelerde kitap okuma etkinlikleri düzenlemiş ve bu mekânlarda okuma kültürünün yeniden canlandırılması hedeflenmiştir. 2018 yılından sonra ise Millet Kırathaneleri adı altında yeni bir model geliştirilmiş ve bu mekânlar modern kütüphane-kırathane hibritlerine dönüştürülmüştür. Bu yeni yapılar, okuma salonları, ders çalışma alanları, süreli yayınlar ve geniş kitap koleksiyonlarıyla donatılmıştır. Ayrıca, tarihsel kırathanelerden farklı olarak kadın ve erkeklerin birlikte kullanımına açık hâle getirilmiş, 7/24 hizmet sunan, eğitim odaklı mekânlar olarak konumlandırılmıştır⁷

Kırathanelerin tarihsel gelişimi, Osmanlı'dan günümüze kadar uzanan geniş bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir. Kahve tüketiminin yaygınlaşmasıyla açılan kahvehaneler, kısa sürede yalnızca boş zaman geçirilen yerler olmaktan çıkmış, kültürel, edebî ve siyasal kamusalığın merkezi hâline gelmiştir. Tanzimat döneminden itibaren modernleşme süreci, kırathaneleri okuryazarlık ve bilgi dolaşımının öncüleri hâline getirirken; Cumhuriyet dönemi, bu mekânları toplumsal eğitim ve modernleşmenin araçları olarak şekillendirmiştir. Son yıllarda gerçekleştirilen projeler ve Millet Kırathaneleri modeli ise kırathane kültürünün çağdaş ihtiyaçlara uyarlanarak sürdürülmesine önemli katkılar sağlamıştır.

1.2. Sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kavramı, Birleşmiş Milletler tarafından, geleceğin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan günümüz gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan bir kalkınma modeli olarak tanımlanmış ve çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlardan oluşan çok katmanlı bir yapı şeklinde ele alınmıştır⁸ Bu kapsamlı yapının bir parçası olan sosyo-kültürel sürdürülebilirlik, toplumsal kimliğin, kültürel mirasın ve kolektif hafızanın korunarak geleceğe aktarılmasını hedefleyen temel unsurlardan biridir. Bu bağlam hem mekânsal üretim süreçlerinde hem de toplumsal süreklilik açısından sürdürülebilirliğin vazgeçilmez bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır.

Kültür, geçmişten gelen maddi ve manevi değerlerin, bilgi ve deneyimlerin, yaşam tarzlarının ve dünya görüşlerinin bir bütünü olarak tanımlanmakta ve toplumların çevrelerini anlama ve dönüştürme biçimlerine rehberlik eden bir çerçeve oluşturmaktadır⁹ Sosyo-kültürel sürdürülebilirlik ise bu kültürel birikimin devamlılığını sağlama, tarihsel izleri koruma ve kimliği tanımlayan değerlerin mekân üzerinden yeniden üretilmesini kapsamaktadır. Bu perspektiften bakıldığında, kültür yalnızca geçmişi yansıtan bir miras değil, aynı zamanda güncel yaşam pratiklerini biçimlendiren dinamik bir süreçtir.

Toplumsal belleğin sürekliliği, ancak mekânsal ve kültürel göstergelerin kuşaklar arasında aktarılmasıyla mümkündür. Bu nedenle sosyo-kültürel sürdürülebilirlik, kültürel değerlerin kayıt altına alınmasını, korunmasını ve değişen toplumsal koşullara rağmen anlamını kaybetmeden

⁵ Serdar Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesinde Kahvekane ve İktidar 1930-1945*(İstanbul: Kırmızı Yayınları,2020) s.103

⁶ Enver İnce," Türk toplumunda geleneksel kahvehanelerin millet kırathanelerine evrilme süreçlerine toplumsal işlevleri bağlamında bir bakış: Gaziantep örneği"(yüksek lisans tezi , Gaziantep Üniversitesi,2020)

⁷ Selahattin Volkan Kuru,"Sosyo-Kültürel Belediyecilik:İstanbuldaki Millet Kırathaneleri"(yüksek lisans tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2021),58-63

⁸ Recep Bozlağan," Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka planı", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 50, (2010) erişim tarihi 6 Ekim 2025, <https://dergipark.org.tr/pub/iusskd/issue/891/9943>

⁹ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür* (İstanbul: Boyut Yayınları ,2020)

yaşatılmasını zorunlu kılmaktadır¹⁰. Bu yaklaşım, mimari ve kentsel çevrenin yalnızca fiziksel yönleriyle değil, aynı zamanda taşıdığı anlamlar, sahip olduğu ritüeller ve oluşturduğu ilişkiler ağıyla birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Sürdürülebilirliğin sosyo-kültürel boyutu, topluma eşit olanaklar sunmayı, sosyal bütünleşmeyi ve kapsayıcı mekânsal örgütlenmeyi öncelikli kılmaktadır. Literatürde sosyal adalet ve eşitlik, sürdürülebilirliğin temel bileşenleri arasında yer almaktadır, çünkü çevresel ve ekonomik hedefler ancak toplumun tüm bireylerinin katılım sağladığı ve fayda gördüğü süreçler aracılığıyla anlam kazanabilmektedir ¹¹Bu bağlamda sosyo-kültürel sürdürülebilirlik; toplumsal kapsayıcılığı, kültürel ve sosyal çeşitliliğin korunmasını, toplumsal katılımı ve eşit hizmet ile erişim olanaklarının sağlanmasını hedefleyen bir ilkeler bütünü olarak ele alınmaktadır. Kentsel mekânların ve kamusal yapıların tasarımında, ayrımcı ya da hiyerarşik mekânsal düzenlemelerden kaçınılması, sürdürülebilirlik amaçlarının temel bir gereğidir. Bu yaklaşım, fiziksel yapının ötesine geçerek, toplumsal aidiyet duygusunu pekiştiren ve bireylerin sosyal hayata aktif katılımını destekleyen bir çevresel düzenlemeyi ön koşul haline getirmektedir.

Tablo 1. Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik ölçütleri.

Ölçüt Başlığı	Açıklama / Tanım	Göstergeler (Ölçülebilir Unsurlar)
1. Kültürel Mirasın Korunması	- Geleneksel, tarihî ve yerel kültürel unsurların mekânda varlığını sürdürmesi - Geleneksel mimari öğelerin korunması - Yerel tarih ve hikâyelerin yaşatılması - Somut olmayan kültürel değerlerin (müzik, gelenek, sözlü tarih) devamlılığı	- Mekândaki geleneksel mimari öğelerin fark edilme düzeyi - Kullanıcıların % kaç geçmişle bağ kurduğunu hissediyor? - Yerel tarih/öykü içerikli etkinlik sayısı
2. Kültürel Kimlik ve Yerel Değerler	- Mekânın bulunduğu semtin kültürel kimliğini yansıtmayı ve güçlendirmesi - Kırathane gibi yapıların mahalle kimliğine katkısı - Kullanıcıların mekâna "ait hissetme" düzeyi	- Kullanıcıların mekânla "aitlik hissi" düzeyi - Yerel halkın mekânı benimseme oranı - Kimliğe uygun etkinliklerin sayısı
3. Sanatsal ve Kültürel Üretim Alanı Olma	Mekânın kültürel üretimi (sanat, edebiyat, el sanatı) destekleyici bir alan olması	- Düzenlenen kültürel/sanatsal etkinlik sayısı - Yerel sanatçılar için ayrılan sergi/sunum alanları - Katılımcıların kültürel etkinliklere katılım oranı
4. Toplumsal Katılım ve Erişilebilirlik	Farklı yaş, cinsiyet ve sosyal grupların mekâna eşit erişimi ve aktif katılımı	- Kullanıcı profili çeşitliliği (yaş, cinsiyet, sosyoekonomik) - Katılımcıların % kaç mekâna düzenli erişebiliyor? - Etkinliklerde kapsayıcılık düzeyi
5. Kuşaklar Arası Aktarım	Kültürel değerlerin nesiller arası paylaşımı ve etkileşimi desteklemesi	- Yaşlı-genç birlikte yapılan etkinlik sayısı - Geleneksel bilgi aktarımı içeren programlar - Katılımcıların kültürel aktarım deneyimleme oranı
6. Yenilik ve Uyum Sağlayabilme	Mekânın yeni kültürel ihtiyaçlara uyum sağlaması, kültürün evrimleşmesine açık olması	- Yeni nesil içeriklere yer verilme düzeyi (dijital arşiv, podcast, atölye) - Gelenek ile yeninin birlikte sunulma örnekleri - Kullanıcıların mekânda "yenilikçilik" algısı

¹⁰ Çiğdem Belgin Dikmen , Ferruh Toruk "Sosyal ve Kültürel Sürdürülebilirlik Kapsamında Sivrihisar Evlerinin Korunmasına Yönelik Öneriler", *İdil Dil ve Sanat Dergisi* 5, No.22 (2016):715

¹¹ Öze Süzer "Comparative Review of Environmental Concern Prioritization: LEED vs Other Major Certification Systems", *Journal of Environmental Management* 154,(2015) erişim tarihi 4 Nisan 2025, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301479715000973>

7. Kültürel Etki ve Bilinç	Kullanıcıların kültürel farkındalık, duyarlılık ve öğrenme düzeyine katkı	- Anketlerle ölçülen kültürel bilinç değişimi - Kültürel içerikli seminer, atölye sayısı - Etkinlik sonrası kullanıcı değerlendirmeleri
----------------------------	---	---

Sosyo-kültürel sürdürülebilirlik, insanların fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını gözeterek yaşam alanlarının oluşturulması anlamına da gelmektedir. İnsan ölçeği, erişilebilirlik, konfor, sağlıklı çevre koşulları ve estetik değerler, yaşam kalitesini belirleyen temel unsurlar olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede sürdürülebilirlik, yalnızca çevre dostu çözümler sunma amacına yönelik değil; aynı zamanda bireylerin günlük yaşamlarına olumlu katkı sağlayan, nitelikli ve yaşanabilir mekânlar üretmeyi şart koşmaktadır. Literatürde sürdürülebilir yaşam alanlarının doğal ışık, temiz hava, esinti, gölge, iklimsel uyum ve mekânsal çeşitlilik gibi insan refahını artıran öğeleri dikkate alması gerektiği belirtilmektedir¹² Bu anlayış, çevresel ve ekonomik hedeflerle bütünleşerek toplumun yaşam kalitesini yükseltmeyi amaçlamaktadır.

Genel olarak sosyo-kültürel sürdürülebilirlik; kültürel mirasın korunmasını ve toplumsal refahın artırılmasını dengeleyen bir anlayış olarak tanımlanabilmektedir. Sürdürülebilir bir yapı çevre ise yalnızca çevresel kriterlere uygunlukla sınırlı olmayıp, aynı zamanda topluma kültürel devamlılık, sosyal bütünleşme ve yüksek yaşam kalitesi sunan bütüncül bir sistemi içermektedir.

Kuramsal analizler, sosyo-kültürel sürdürülebilirliğin çok boyutlu yapısını gözler önüne sererken, bu boyutların uygulanabilirliğini ölçmeye yönelik göstergeler geliştirilmesini de önemli kılmaktadır. Aşağıdaki tablo ise sosyo-kültürel sürdürülebilirliğin kavramsal temellerinden türetilen yedi temel ölçüt ve bunlarla ilgili göstergeleri detaylandırmaktadır. (bkz. Tablo 1).

Bu tablo, sosyo-kültürel sürdürülebilirlik bileşenlerini ölçülebilir bir yapıya dönüştürerek sistematik bir temsil sağlamaktadır. Bu doğrultuda, kuramsal çerçevenin soyut ilkelerini hem nicel hem de nitel araştırmalarda kullanılacak ölçütlere dönüştürüp, sosyo-kültürel sürdürülebilirliği daha uygulanabilir ve değerlendirilebilir bir hale getirmektedir.

2. Alan çalışması

Yapı, ilk olarak Bağlarbaşı Elektrik Fabrikası olarak tasarlanmış ve tarih boyunca farklı işlevlere uyum sağlayarak günümüzde kafe ve kütüphane özelliklerini bir arada sunan bir kamusal alan haline gelmiştir. Bu niteliğiyle, kültürel mirasın korunmasıyla birlikte yeniden işlevlendirme süreçleri ve kentsel sosyo-kültürel sürdürülebilirlik bağlamında dikkate değer bir örnek oluşturmaktadır.

Üsküdar, İstanbul'un Anadolu Yakası'nda tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda, Bağlarbaşı semti de Üsküdar merkezi ile Kadıköy arasındaki stratejik konumu, ulaşım ağlarına olan yakınlığı ve sahip olduğu tarihî kentsel dokusuyla dikkat çekici bir bölgedir. Nevmekean'ın bulunduğu alan ise geçmişte "Bağlarbaşı Kuvvet Merkezi" olarak adlandırılan, elektrik üretim tesisleri, tramvay deposu, bekçi kulübesi ve idari birimlerden oluşan kapsamlı bir endüstriyel kompleksin parçasını teşkil etmiştir.

Söz konusu yapının inşasına 1911 yılında Ürgüplü Hayri Bey öncülüğünde başlanmış olup, 1928 yılında Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın önemli temsilcilerinden biri olan Mimar Ali Talat Bey tarafından tamamlanmıştır. İnşa edildiği dönemde yapı, uzun yıllar boyunca Üsküdar tramvaylarının enerji ihtiyacını karşılamış; ancak 1960'lı yıllardan itibaren otobüs garajı ve tamir atölyesi şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Ne var ki, 1998 yılı sonrası dönemde işlevselliğini

¹²Özge Süzer "Comparative Review of Environmental Concern Prioritization: LEED vs Other Major Certification Systems", Journal of Environmental Management 154,(2015) erişim tarihi 4 Nisan 2025, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301479715000973>

ytiren bu yapı, çevresiyle birlikte âtıl durumda kalmış ve zaman içerisinde güvensizlik hissi uyandıran bir alan kimliği kazanmıştır¹³

Şekil 1. Bağlarbaşı Kuvvet Merkezinin Kullanım Evreleri¹⁴

2008 yılında arazi üzerinde inşa edilen Bağlarbaşı Kültür Merkezi, bölgenin kültürel bir odak noktası haline gelmesini hedeflemiştir. Aynı dönemde elektrik fabrikası, 2008-2011 yılları arasında "Ulaşım Müzesi" olarak kullanılmıştır. 2011 yılında yapının Üsküdar Belediyesine devriyle birlikte restorasyon süreci başlamış ve yapı, 2015 yılında Nevmekân Bağlarbaşı Millet Kırathanesi adıyla yeniden işlevlendirilerek hizmet vermeye başlamıştır. Restorasyon sürecinde, yapının özgün mimari detayları özenle korunmuş; tavan yüksekliği, 10 ton kapasiteli hareketli vinç, elektrik üretiminde kullanılan dizel motor ve özgün tramvay vagonu gibi endüstriyel mirasa ait unsurlar, yapının kimliğini sürdürülebilir kılmak amacıyla mekâna entegre edilmiştir¹⁵.

Bunun yanı sıra eklenen kütüphane, çalışma alanları, kafeterya, sergi salonu, etkinlik sahnesi ve gönüllü merkezleri sayesinde yapı, modern kullanıcı ihtiyaçlarına yanıt verebilen çok işlevli bir kültür merkezine dönüştürülmüştür. Günümüzde Nevmekân Bağlarbaşı, yaklaşık 10.000 kitabı barındıran kütüphanesi, açık, yarı açık ve kapalı alanlarda kafe hizmetleri, sergi salonları ve toplumsal paylaşım birimleri ile dikkat çeken bir mekândır. "Gönüllü Merkezi", "Bir İyilik Yap Dükkan" ve "Tasarım Stüdyosu" gibi alanların yanı sıra söyleşi, konser, imza günü ve kültürel buluşmalar gibi etkinliklerle her yaş grubundan bireyi bir araya getiren önemli bir kamusal cazibe merkezi olarak öne çıkmaktadır.

Bu yapı, özellikle üniversite öğrencileri, gençler ve çevre halkı tarafından yoğun ilgi görmektedir. Çalışma, sosyalleşme, kültürel katılım ve gönüllülük faaliyetlerine yönelik düzenli kullanım imkânı sağlayarak bölge halkının önemli bir buluşma noktası olma özelliği taşımaktadır. Bu araştırma, İstanbul'un Üsküdar ilçesindeki Bağlarbaşı semtinde bulunan Nevmekân Bağlarbaşı Millet Kırathanesi'nin sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerini analiz etmeyi hedeflemektedir.

3. Veri Toplama Aracı ve Analizi

Bu çalışmada birden fazla yöntem bir arada kullanılmıştır. İlk olarak, kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik ile Osmanlı dönemine ait kırathane

¹³ Gül Köksal "İstanbul" daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri"(doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi,2005)

¹⁴ Hasan Taştan,Kunter Manisa" Tarihi Yapılarda Kullanım Dönüşümünün Sosyal Boyutu; Bağlarbaşı Elektrik Fabrikası ve Tramvay Deposu Örneği" Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi 8 , no:2 (2019):1257

¹⁵ Özlem Eren Akaydın, Çiğdem Canbay Türkyılmaz" İşlevsel Dönüşüme Uğramış Yapılarda Ergonomi Kavramı; Üsküdar Nev Mekan Örnek İncelemesi" Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi.no:6 (2018):284

kültürü, tarih içerisindeki dönüşümü detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca, günümüzdeki millet kırathanelerinin sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik açısından üstlendikleri roller incelenmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı kültüründe kırathanelerin yeri, sosyalleşme pratikleri, kültürel mirasın aktarımındaki önemi üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın örnekleme konusu olan Üsküdar Nevmekan Bağlarbaşı Millet Kırathanesi üzerinden, mekanın Osmanlı kırathane geleneği ile mekânsal, sosyal ve kültürel bağları incelenmiş, bunun yanı sıra kırathanenin Üsküdar'ın tarihî dokusu içindeki yerini değerlendirmek üzere tartışmalar yapılmıştır.

Çalışmanın bulgular bölümünde, kırathanenin bulunduğu çevrede ve kullanıcı profili içinde yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu tekniğin tercih edilmesinin nedeni, bu yöntemi kullanarak hedef kitlenin duygu ve düşüncelerini anlamak, öğrenmek ve açıklamaktır (Türnüklü, 2000). Görüşme soruları, literatür incelemesinin ardından uzmanların önerileri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Görüşme formunda araştırmanın amaçlarına ulaşmayı destekleyen bir önceki bölümde ele alınan yedi temel başlığın içeriğini destekler nitelikte toplamda 13 soru yer almıştır. Görüşmeler online gerçekleştirilmiş ve ortalama 30 dakika sürmüştür. Görüşmelerin çevrim içi ortamda tercih edilmesinin temel nedenleri, katılımcıların zaman ve mekân açısından daha erişilebilir hale gelmesini sağlamak, görüşmelere katılımı kolaylaştırmak ve veri toplama sürecini daha esnek bir yapıya büründürmektir. Bunun yanı sıra, görüşme tarihlerinin yoğun akademik ve sosyal takvimlere denk gelmesi, çevrim içi yöntemin katılımcıların gönüllü olarak sürece katılımını teşvik eden etkili bir çözüm sunmasını sağlamıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler ses ve görüntü kaydı yöntemiyle kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler, 30 Kasım 2025 ile 4 Aralık 2025 tarihleri arasında tamamlanmıştır. Araştırmanın amacına yönelik, görüşme formunda yer alan sorular aşağıda verilmiştir:

1. Kültürel Mirasın Korunması

- Bu mekânda geleneksel veya tarihî mimari öğeleri fark ediyor musunuz? Hangileri dikkatinizi çekiyor?
- Mekânın size geçmişle bağ kurma hissi verdiğini düşünüyor musunuz? Neden?
- Somut olmayan kültürel unsurların (müzik, gelenek, sözlü tarih vb.) mekânda sürdürüldüğünü düşünüyor musunuz?
- Bu mekânın bölgenin kültürel mirasına katkısına dair gözlemleriniz neler?

2. Kültürel Kimlik ve Yerel Değerler

- Sizce bu mekân bulunduğu semtin kültürel kimliğini yansıtıyor mu? Hangi yönleriyle?
- Bu mekân mahalle kimliğinin güçlenmesine nasıl bir katkı sağlıyor?

3. Sanatsal ve Kültürel Üretim Alanı Olma

- Bu mekânda kültürel üretime (yazı, el işi, sanat, müzik vb.) imkân verildiğini düşünüyor musunuz?

4. Toplumsal Katılım ve Erişilebilirlik

- Farklı yaş, cinsiyet veya sosyoekonomik grupların mekâna erişiminin eşit olduğunu düşünüyor musunuz?
- Bu mekân sizin için ulaşılabilir bir yerde mi? Ne sıklıkla kullanıyorsunuz?

5. Kuşaklar Arası Aktarım

- Bu mekânın kuşaklar arası iletişime katkısını nasıl değerlendiriyorsunuz?

6. Yenilik ve Uyum Sağlayabilme

- Geleneksel ve modern unsurların bir arada sunulduğunu düşünüyor musunuz?
- Mekânı genel olarak yenilikçi veya çağdaş buluyor musunuz? Neden?

7. Kültürel Etki ve Bilinç

- Bu mekân ziyaretiniz kültürel farkındalığınızı artırıyor mu? Nasıl?

Çalışma grubu, amaçlı örneklem yöntemlerinden biri olan ölçüt örneklem yoluyla oluşturulmuştur. Bu yöntemde hedef, belirli ölçütlere uygun durumları tespit ederek ilerlemektir. Herhangi bir durum, araştırmanın konusu doğrultusunda ölçüt olarak seçilebilir.¹⁶ Bu araştırmada belirlenen amaca uygun olarak 24 katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar K1'den K24'e kadar kodlanarak belirtilmiştir.

- Kültürel Mirasın Korunması

Katılımcıların büyük kısmı, mekânın tarihî mimari özelliklerinin başarılı bir şekilde korunduğunu ifade etmiştir. Özellikle ahşap tavanlar, kemerli açıklıklar, nişler, taş duvar dokusu ve geleneksel süslemeler öne çıkan detaylar arasında yer almıştır. Bu unsurlar, kullanıcıların mekânın tarihî kimliğini algılamasında önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, katılımcılardan biri ahşap tavan işçiliğinin ve kemerli geçişlerin dikkatini çektiğini belirtirken(K4), bir diğeri nişler ve taş dokusunun orijinal yapıyı hissettirdiğine vurgu yapmıştır(K1). Buna karşın bazı katılımcılar mimarinin tarihî niteliğini genel olarak etkileyici bulmalarına rağmen detayları ayırt etmekte zorlandıklarını dile getirmiştir(K11). Bu bulgular, yapının yeniden işlevlendirilme sürecinde kültürel miras öğelerinin büyük oranda korunduğunu ve kullanıcı tarafından fark edildiğini göstermektedir.

- Kültürel Kimlik ve Yerel Değerler

Mekânın Üsküdar'ın tarihî kimliği ile güçlü bir bağ oluşturduğu kullanıcı görüşleri tarafından sıklıkla vurgulanmıştır. Katılımcılar arasında Üsküdar'ın sakin ve nostaljik atmosferinin kırathanede hissedildiğine dair yaygın bir düşünce bulunmaktadır. Semtin kültürel dokusuyla uyumlu bir mekân yaratıldığı yönündeki ifadeler de dikkati çekmiştir. Bununla birlikte, bazı katılımcılar mekânın semtin kimliğini yansıttığına dair daha temkinli bir yaklaşım sergilemiştir(K3). Mekân ayrıca mahalle kültürünü ve yerel hafızayı güçlendiren bir alan olarak değerlendirilmiş; özellikle sosyal yapı ile uyumlu bir kültür ortamı yaratıldığı görüşü öne çıkmıştır. Bu bağlamda yapı, yerel kimliğin görünür kılınmasına olumlu katkılar sunmaktadır.

- Sanatsal ve Kültürel Üretim Alanı Olma

Katılımcılar kırathanenin kültürel üretim için uygun bir atmosfer sunduğunu genel anlamda olumlu bir şekilde değerlendirmiştir. Bu bağlamda mekânın yazınsal ve sanatsal faaliyetler için ilham verici olduğuna yönelik birçok yorum yer almıştır. Aynı zamanda çeşitli atölye ve sergi etkinliklerinin kültürel üretimi desteklediği yönünde görüşler bildirilmiştir. Ancak bazı katılımcılar bu tür etkinliklere rastlamadığını ifade ederek deneyimlerinin sınırlı olduğunu aktarmıştır(K3). Elde edilen veriler, kırathanenin kültürel ve entelektüel üretimi destekleyen bir yapı sunduğunu, ancak bu deneyimlerin kullanıcıların etkinliklere denk gelip gelme durumlarına göre değiştiğini göstermektedir.

- Toplumsal Katılım ve Erişilebilirlik

Katılımcılardan yapılan yorumlar kırathanenin erişim açısından kolay ve eşit bir imkan sunduğunu ortaya koymaktadır. Çoğunluk mekâna giriş çıkışların rahatlıkla yapılabildiğini

¹⁶ Baltacı, Ali. «Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme.» Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2018: 231-274.

belirtmiş; ücretsiz erişim imkânı ise sosyal eşitlik açısından önemli bir avantaj olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca mekânın konumu da ulaşılabilirlik konusunda sıkça övülmüştür. Ancak bazı katılımcılar kullanıcı dağılımında belirli grupların daha ön planda olduğunu gözlemleyerek bu kullanımın farklı yaş grupları arasında eşit dağılmadığını ifade etmiştir. Toplumsal katılım açısından mekân büyük ölçüde olumlu bir örnek teşkil etmekte, erişim olanakları farklı gruplar arasında genelde eşitlikçi bir yapı sergilemektedir; ancak mekânın kullanım yoğunluğu grup spesifik farklılıklar gösterebilmektedir(K7).

- Kuşaklar Arası Aktarım

Katılımcıların birçoğu, farklı yaş gruplarının bir arada bulunabildiğini ve mekânın kuşaklar arası etkileşim için uygun bir ortam sunduğunu ifade etmiştir. Gençlerin ve yaşlıların doğal şekilde aynı ortamda bir araya gelmesi bu durumu pekiştirmektedir. Ayrıca, eski kırathane kültürünün kuşakları birbirine bağlaması da bu etkileşimin önemli bir yönü olarak öne çıkmıştır. Ancak, bazı katılımcılar bu etkileşimin oldukça sınırlı kaldığını dile getirmiştir. Genel olarak mekânın sosyo-kültürel yapısı, kuşaklar arası aktarımı desteklemekte; özellikle okuma ve sohbet kültürü bu sürecin temel taşıyıcısı niteliğindedir.

- Yenilik ve Uyum Sağlayabilme

Katılımcıların önemli bir kısmı, mekânın geleneksel öğeleri modern kullanım ile başarılı bir şekilde harmanladığını belirtmiştir. Örneğin, modern aydınlatmaların geleneksel mimariyle dengeli bir biçimde birleştiği ifade edilmiştir(K5). Eski ile yeninin dengesini bulmuş bir alan olarak tanımlanan mekânın bu yönü takdir edilirken, bazı katılımcılar ise mekânın daha geleneksel bir atmosfere sahip olduğunu dile getirmiştir(K11). Çağdaş kullanım açısından da farklı görüşler bulunmaktadır. Kimileri mekânı günümüzün çalışma biçimlerine uygun bulurken, diğerleri yenilikçi unsurların daha geri planda kaldığı düşüncesindedir. Genel izlenim, kırathanenin hem tarihî dokuyu korumayı başarıp hem de modern ihtiyaçlara yanıt verebildiği yönündedir.

- Kültürel Etki ve Bilinç

Katılımcıların çoğu, mekânın kültürel farkındalıklarını artırdığını ifade etmiştir. Mimari detayların görülmesi, etkinliklere katılım ya da semtin tarihî dokusunun daha iyi fark edilmesi gibi unsurlar, bireylerin kültüre olan ilgisini ve bilinç düzeyini geliştiren faktörler arasında sayılmıştır. Bununla birlikte, bazı katılımcılar mekânın kendilerinde anlamlı bir kültürel farkındalık yaratmadığını belirtmiştir. Buna rağmen, genel eğilim mekânın kullanıcı üzerinde kültürel bilinç ve aidiyet duygusu geliştirdiği yönündedir; ancak bu etkinin düzeyi kişinin bireysel deneyimlerine göre değişiklik göstermektedir.

Tablo 2. Katılımcı cevaplarının Frekans dağılımı ve yüzdesi.

Ölçüt / Tema	Kod Açıklaması	Frekans (f)	Yüzde (%)
1. Kültürel Mirasın Korunması	Tarihî mimari öğeleri fark eden, korunduğunu belirten yanıtlar	19	%79
	Tarihî öğeleri seçmekte zorlanan / belirsiz yanıtlar	4	%17
	Tarihî öğeleri fark etmeyen	1	%4
2. Kültürel Kimlik ve Yerel Değerler	Semt kimliği ile uyumu olumlu görenler	17	%71
	Kısmen uyumlu bulanlar	5	%21
	Uyum görmediğini belirtenler	2	%8
3. Sanatsal ve Kültürel Üretim Alanı	Kültürel/sanatsal üretim için uygun bulan	14	%58
	Sınırlı uygunluk veya sadece potansiyel görenler	7	%29
	Uygun bulmayanlar	3	%13
4. Toplumsal Katılım ve Erişilebilirlik	Erişilebilirliği eşit ve olumlu görenler	18	%75
	Kısmen eşitlik görenler	4	%17

	Eşitsizlik olduğunu düşünenler	2	%8
5. Kuşaklar Arası Aktarım	Kuşaklar arası iletişimi olumlu görenler	15	%63
	Kısmen görenler	6	%25
	Olumsuz / sınırlı gören	3	%12
6. Yenilik ve Uyum Sağlayabilme	Geleneksel-modern uyumunu başarılı bulan	16	%67
	Kısmen uyum gören	5	%21
	Uyum zayıf diyen	3	%12
7. Kültürel Etki ve Bilinç	Kültürel farkındalık yarattığını belirten	17	%71
	Orta düzey farkındalık	5	%21
	Etki görmediğini belirten	2	%8

Görüşmelerden elde edilen nitel verilerin analizi sürecinde, tümevarımsal tematik kodlama yaklaşımı esas alınmıştır. Bu yöntemde, önceden belirlenmiş katı temalardan ziyade, katılımcıların ifadelerinden türetilen anlamlı kodlar oluşturulmuştur. Bununla birlikte, kodlama süreci, araştırmanın teorik temelini oluşturan sosyo-kültürel sürdürülebilirliğin yedi ana kriterine uygun bir çerçevede yapılandırılmıştır. Bu bağlamda, analiz süreci hem literatürde mevcut kavramsal çerçevenin gerekliliklerini hem de saha çalışmalarından elde edilen özgün bulguların özelliklerini dikkate alacak şekilde özenle gerçekleştirilmiştir. Sürecin ilk aşamasında, görüşme dökümleri detaylı bir şekilde incelenmiş, sık tekrar eden ifadeler ve ortak anlamlar tespit edilerek kodlama işlemi yapılmıştır. İkinci aşamada ise bu kodlar, ilgili tematik başlıklar altında gruplandırılarak kapsamlı bir yorumlama gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, veri analizinde hem esnek hem de sistematik ve yorumlayıcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Oluşturulan tematik kodlar, bu kodların frekans (yoğunluk) dağılımları ve yüzdeleriyle birlikte bilimsel tablo formatında sunulmuştur. (bkz. Tablo 2).

Bu veriler, mekânın özellikle kültürel korumanın sağlanması, erişim eşitliğinin temin edilmesi ve yerel kimlik görünürlüğünün artırılması alanlarında kayda değer bir performans sergilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kuşaklar arası aktarım, yenilik ve uyum sağlama kapasitesi sanat ve kültürel üretim bağlamında genel olarak olumlu bir izlenim bırakmaktadır. Bununla birlikte, bazı katılımcılar işlevselliğin gerçekleştirilen etkinliklerin türlerine bağlı olarak değişiklik gösterebileceğini dile getirmiştir.

Katılımcıların tarihi mimari unsurları fark edebilmesi, mekânın geçmişle güçlü bir bağ kurma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, kültürel mirasın sadece fiziksel olarak korunmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda kullanıcıların bunu algılayabilir ve deneyimleyebilir hale gelmesinin önemini ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalar, yeniden işlevlendirilmiş yapıların kültürel sürdürülebilirliğinin, tarihsel izlerin görünür kılınmasıyla daha da güçlendiğini işaret etmektedir.

Araştırma sonuçları, Nevmekân'ın Üsküdar'ın tarihî ve kültürel kimliğiyle uyumlu bir mekânsal atmosfer sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu da mekânın, yerel kimliği destekleyen bir kamusal temsil alanı olarak işlev gördüğüne işaret eder. Osmanlı döneminde kırathanelerin mahalle kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğu düşünüldüğünde, bu bulgunun tarihsel süreklilikle örtüştüğü ifade edilebilir. Katılımcıların görüşlerine bakıldığında, mekânın kültürel ve sanatsal üretim için ilham verici bir atmosfer sunduğu anlaşılmaktadır. Habermas'ın kamusal alan teorisine göre, kültürel üretim kamusal mekânların temel işlevlerinden biri olup, bu üretim bireyler arasındaki etkileşimle şekillenmektedir. Bu bağlamda Nevmekân, modern bir kültürel üretim ve paylaşım platformu olarak ön plana çıkmaktadır.

Elde edilen veriler, mekânın erişilebilirlik ve kapsayıcılık açısından güçlü bir kamusal alan özelliği taşıdığını göstermektedir. Habermas'ın tanımladığı kamusal alan için gerekli temel koşullardan olan eşit katılım imkânı, Nevmekân örneğinde ücretsiz ve herkese açık kullanım fırsatıyla somut bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu durum, mekânın sosyal sürdürülebilirlik açısından önemli bir role sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar tarafından farklı yaş gruplarının bir arada bulunabilmesine vurgu yapılması, mekânın kuşaklar arası etkileşimlere

imkân sağladığını göstermektedir. Osmanlı dönemi kırathaneleri, sözlü kültürün ve toplumsal belleğin kuşaklar arasında aktarılmasını sağlayan önemli kamusal alanlar olarak tanımlanmaktadır. Nevmekean'ın bu işlevi çağdaş mekânsal pratiklerle devam ettirmesi, kültürel süreklilik açısından dikkate değer bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcılar tarafından verilen cevaplar, geleneksel mimari unsurlar ile modern kullanıcı ihtiyaçlarının dengeli bir şekilde bir araya getirildiğini göstermektedir. Literatürde, yeniden işlevlendirilmiş tarihi yapıların sürdürülebilirliğinin, geçmişin değerlerini koruma kapasitesine ek olarak günümüz ihtiyaçlarını karşılama becerisiyle ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Nevmekean uyum ve yenilik kapasitesi yüksek bir örnek olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcıların kültürel farkındalıklarının arttığını belirmeleri ise mekânın bir kültürel bellek mekânı olarak işlev gördüğüne işaret etmektedir. Kültürel bellek kuramına göre mekânlar, bireylerin geçmişle ilişki kurmasını sağlayan temel unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda Nevmekean, kullanıcıların tarihsel ve kültürel bilinç kazanmalarına katkı sunan önemli bir kamusal arayüz görevi görmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Üsküdar Nevmekean Bağlarbaşı Millet Kırathanesi'nin sosyo-kültürel sürdürülebilirlik bağlamında üstlendiği rolü tespit etmeyi amaçlamaktadır. Tarihsel açıdan Osmanlı kırathaneleri, kamusal tartışma, okuma kültürü, kültürel aktarım ve sosyal etkileşim gibi çok yönlü işlevler barındırmışlardır. Günümüzde millet kırathaneleri aracılığıyla bu mirasın yeniden yorumlanması, hem kültürel değerlerin korunması hem de çağdaş kullanım ihtiyaçlarının karşılanması açısından dikkat çekici bir dönüşümü ifade etmektedir. Araştırma kapsamında ortaya çıkan sonuçlar, Üsküdar Bağlarbaşı Nevmekean'ın bu dönüşümü büyük oranda başarıyla gerçekleştirdiğini göstermektedir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verilere göre kullanıcıların büyük bir kısmı mekânın tarihi mimari dokusunu fark ettiklerini ve bu özelliklerin geçmişle bir bağ kurma hissini güçlendirdiğini belirtmiştir. Bu durum, kültürel mirasın mekân üzerinden görünür hale getirilmesinin sosyo-kültürel sürdürülebilirlik açısından önemli bir unsur olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, katılımcılar mekânın Üsküdar'ın yerel kimliğiyle uyumlu olduğunu ve semtin tarihi ve kültürel özelliklerini modern bir şekilde yaşattığını ifade etmiştir. Bu bulgu, kırathane'nin yalnızca fiziksel bir mekân olmanın ötesinde, yerel hafızayı destekleyen bir kültürel ara yüz niteliği taşıdığını vurgulamaktadır. Sanatsal ve kültürel faaliyetler açısından mekânın sunduğu imkânların genel anlamda ilham verici olduğu belirtilmiş, ancak katılımcı deneyimlerinin etkinliklere katılma sıklığına göre farklılık gösterebildiği gözlemlenmiştir. Buna rağmen, toplumsal katılım ve erişilebilirlik bağlamında mekânın geniş bir kullanıcı grubuna hitap ettiği, ücretsiz hizmetleri ve ulaşılabilir yapısıyla sosyal adaleti desteklediği ortaya konmuştur. Kuşaklar arası etkileşim ise, özellikle okuma, sohbet ve bireysel çalışma kültürü üzerinden mekânın öne çıkan güçlü yönlerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, Osmanlı mirasına dair literatüre özgün bir katkı sağlamaktadır. Osmanlı kırathaneleri genellikle tarihsel, sosyolojik ya da kültürel perspektiflerle incelenirken, bu araştırma ise söz konusu mirasın modern bir kamusal mekân bağlamında ele alarak, kullanıcı deneyimleri ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik kriterleri üzerinden değerlendirmektedir. Bu sayede, Osmanlı kamusal alan anlayışının sadece geçmişe ait bir olgu değil, aynı zamanda yeniden işlev kazanan yapılar ve çağdaş kullanım pratikleri aracılığıyla günümüz kent yaşamında da yeniden üretilebilen bir değer olduğu gözler önüne serilmektedir. Bu yaklaşım, Osmanlı mirasını yalnızca korunması gereken durağan bir obje olarak görmeyi ötesine geçerek, yaşayan ve dönüşen bir kültürel miras modeli olarak ele almasıyla literatüre kavramsal ve yöntemsel anlamda yenilikçi bir perspektif sunmaktadır. Geleneksel unsurların modern kullanım ile bir arada sunulması, bir mekânın yenilikçi yaklaşımını ve uyum yeteneğini vurgulayan önemli bir göstergedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, tarihsel atmosfer ile çağdaş işlevsellik arasındaki dengenin başarılı bir şekilde kurulduğunu ifade etmiş ve bu durum, Nevmekean'ın hem kültürel sürekliliği sağlarken hem de yeni neslin ihtiyaçlarını karşılayabilen bir yapı olduğunu ortaya

koymuştur. Aynı zamanda mekânın, kullanıcıların kültürel bilinç düzeyini artırdığı; özellikle tarihî detayların öne çıkarılması ve çeşitli kültürel etkinliklerin düzenlenmesi sayesinde bireysel öğrenme ve farkındalığın gelişmesine katkıda bulunduğu belirlenmiştir. Genel olarak yapılan değerlendirmeler, mekânın sosyo-kültürel sürdürülebilirlik kriterlerinin büyük kısmını başarıyla karşıladığını göstermektedir. Kültürel mirasın korunması, yerel kimliğin desteklenmesi, erişilebilirlik ve kapsayıcılık gibi unsurlar etkili biçimde temsil edilirken; yenilikçi yaklaşım, kuşaklar arası bilgi aktarımı ve kültürel bilinç gelişimi gibi faktörler olumlu bir çizgi sergilemektedir. Ancak, kültürel üretim faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve bu faaliyetlerin daha görünür hale getirilmesi, mekânın sürdürülebilirliğe yönelik performansını daha da artırabilir. Sonuç itibarıyla Üsküdar Nevmekân Bağlarbaşı Millet Kırathanesi, geleneksel Osmanlı kırathane kültürünü modern bir anlayışla yeniden yorumlayarak sosyo-kültürel sürdürülebilirliğe büyük oranda katkıda bulunan özgün bir kamusal mekân olarak değerlendirilebilir. Mekân; kültürel sürekliliği desteklemesi, toplumsal katılımı teşvik etmesi ve farklı kullanıcı grupları arasında etkileşim ortamı oluşturmasıyla günümüz kent yaşamında sürdürülebilir bir kültürel pratik alanı sunmaktadır. Böylece hem tarihsel mirası koruyup yaşatmakta hem de toplumsal belleğin gelecek kuşaklara taşınmasına değerli bir katkı sağlamaktadır.

References

- Baltacı, Ali. «Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri Ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme.» Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2018: 231-274.
- Bozdoğan, Recep. «Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı.» Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 2010: 1011-1028.
- Dikmen, Çiğdem Belgin, ve Ferruh Toruk. «Sosyal ve Kültürel Sürdürülebilirlik Kapsamında Sivrihisar Evlerinin Korunmasına Yönelik Öneriler.» İdil Sanat ve Dil Dergisi, 2016: 713-733.
- Eren Akaydın, Özlem, ve Çiğdem Canbay Türkyılmaz. «İşlevsel Dönüşüme Uğramış Yapılarda Ergonomi Kavramı; Üsküdar Nev Mekan Örnek İncelemesi.» Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 2018: 279-292.
- Göktaş, Erbil. «Osmanlı Döneminde Kahvehaneler, Kırathaneler ve Bunların İşlevleri.» Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 1999: 67-80.
- Güvenç, Bozkurt. İnsan ve Kültür. İstanbul: Boyut Yayınları, 2020.
- Habermas, Jürgen. Kamusalın Yapısal Dönüşümü. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- İnce, Enver. «Türk Toplumunda Geleneksel Kahvehanelerin Millet Kırathanelerine Evrilme Süreçlerine Toplumsal İşlevleri Bağlamında Bir Bakış: Gaziantep Örneği.» Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Köksal, Gül. «İstanbul'daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri.» Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, 2005.
- Kuru, Selahattin Volkan. «Sosyo-Kültürel Belediyecilik: İstanbul'daki Millet Kırathaneleri Örneği.» Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.
- Öztürk, Serdar. Cumhuriyet Türkiye'sinde Kahvehane ve İktidar 1930-1945. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2020.
- Süzer, Özge. «Comparative Review of Environmental Concern Prioritization: LEED vs Other Major Certification Systems.» Journal of Environmental Management, 2015: 266-283.
- Taştan, Hasan, ve Kunter Manisa. «Tarihi Yapılarda Kullanım Dönüşümünün Sosyal Boyutu; Bağlarbaşı Elektrik Fabrikası ve Tramvay Deposu Örneği.» Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 2019: 1251-1264.
- Türnüklü, Abbas. «Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme.» Kuram ve Uygulamada Eğitim Yöntemi, 2000: 543-559.

Yaşar, Ahmet. «İstanbul'da Sosyalleşme Mekânları.» Antik Çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi İçinde, Yazan Coşkun Yılmaz, 324-351. İstanbul: İBB Kültür A.Ş.& İSAM, 2016.